

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԸՆԴԴԻՄՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋ

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Անհնար է պատկերացնել այնպիսի հասարակություն, որտեղ սոցիալական և քաղաքական առումներով տարբեր խմբեր իրենց կենսագործունեության մեջ ղեկավարվեն միևնույն մտածելակերպով ու գործեն միանման: Այս հանգամանքը ընդդիմության առաջացման հիմնական նախադրյալներից է, որը, կախված լինելով ժամանակային և տարածական չափանիշներից, արտահայտվում է տարբեր միջոցներով և ձևերով:

Չնայած սոցիալական տարբերություններին և դրանցից բխող սոցիալական կոնֆլիկտներին, որոնք օբյեկտիվորեն գոյություն ունեն հասարակության մեջ, ժողովրդավարական համակարգը չի վերացնում դրանք: Այն պայմաններ է ստեղծում այդ սոցիալական շահերի և կոնֆլիկտների դրսևորման համար և տիրապետում է միջոցների դրանց հարաբերական կարգավորման համար: Ի տարբերություն այլ վարչակարգերի՝ ժողովրդավարությունը պահանջում է կոնֆլիկտների հաղթահարման խաղաղ և սահմանադրական տարբերակ՝ պահելով դրանք որոշակի սահմանների մեջ:

Ժողովրդավարությունը ենթադրում է քաղաքական գործընթացի մասնակիցների վստահության բարձր մակարդակ, որի ապահովման հիմնական գրավականը հասարակական-քաղաքական կյանքի ֆորմալ և ոչ ֆորմալ «խաղի կանոնների» համընդհանուր պահպանությունն է: «Քաղաքական մրցակիցների միջև փոխադարձ վստահության խոր արմատավորված զգացումը կարևոր է կայուն ժողովրդավարության անհրաժեշտ մեկ այլ պայմանի՝ ընդդիմության հանդեպ հանդուրժողականության համար»¹: Քաղաքական ընդդիմությունը ժողովրդավարական վարչակարգերի կարևոր ինստիտուտ է, որի միջոցով բարձրացվում են որոշակի քաղաքական շահեր: Այն նաև առանցքային դերակատար է գործող իշխանությունների հանդեպ վերահսկողություն սահմանելու համար:

Մարդկության պատմության ողջ ընթացքում ընդդիմությունը եղել է իշխանության ուղեկիցը, սակայն մինչև ժողովրդավարական կարգերի զար-

¹ Տե՛ս **Diamond L., Plattner M.** Nationalism, Ethnic Conflict and Democracy, Baltimore, John Hopkins University Press, 1994, p. 19.

գացումը իշխանությունների կողմից դրա հանդեպ դրսևորվող վերաբերմունքը եղել է հակասական և անկանխատեսելի: Դժվար է թվարկել ընդդիմության նկատմամբ կիրառված հետապնդումների և սահմանափակումների այն բոլոր ձևերը, որոնք իրականացվել են իշխանությունների կողմից՝ փորձելով ձերբազատվել ընդդիմությունից: Իր հերթին վերջինս մշտապես վերագտել է իշխանության կողմից առաջարկվող պայքարի պայմաններին հակազդելու տարբերակներ: Փոխվում էր միայն ընդդիմադիրության արտահայտման բնույթը, սակայն ընդդիմությունը երբեք չի դադարել գոյություն ունենալուց, թեկուզ և այլախոհության, իշխանություններին անհնազանդության կամ լուռ անհամաձայնության տեսքով:

Հետագայում ընդդիմությունը հանդես էր գալիս և՛ տարերային ու կազմակերպված շարժումների, և՛ առանձին կազմակերպությունների (մասնագիտական միությունների, քաղաքական կուսակցությունների), և՛ հենց կուսակցությունների ներսում պառակտումների տեսքով (երբ մի հատվածը հակադրվում էր մեծամասնությանը): Ժողովրդավարական կարգերի հաստատման հետ մեկտեղ ընդդիմությունը դառնում է քաղաքական դաշտի կարևորագույն ինստիտուտներից մեկը: Մ. Դյուվերժեն գրում է. «Կազմակերպված քաղաքական ընդդիմության առկայությունը էական բնորոշիչ է արևմտյան ժողովրդավարության, իսկ դրա բացակայությունը՝ արևելյան»²: Իրականում ժողովրդավարությունը չի կարող լինել ո՛չ արևելյան, ո՛չ արևմտյան, ո՛չ հարավային և ո՛չ էլ հյուսիսային: Դրա սկզբունքներն ու նորմերը ընդհանուր են բոլոր երկրների ու ժողովուրդների համար:

Եթե քաղաքական ընդդիմության պաշտոնապես ճանաչումը և դրա ինստիտուցիոնալ ամրագրումը հասարակության քաղաքական կյանքում պատմականորեն համարվում են բրիտանական քաղաքական համակարգի ձեռքբերում, ապա ժամանակի ընթացքում ժողովրդավարության ձգտող քաղաքական համակարգերը սկսում են ընդդիմությունը դիտել որպես քաղաքական գործընթացների կարևոր բաղադրիչ:

Ընդհանուր առմամբ «ընդդիմություն» հասկացությունը մեկնաբանվում է լայն և նեղ իմաստներով: Նեղ առումով ընդդիմությունը կարելի է սահմանել որպես կուսակցություն կամ կուլիցիա, որը, փոքրամասնություն կազմելով խորհրդարանում, կարող է հաջորդ ընտրությունների միջոցով ստանձնել իշխանական լիազորություններ: Ըստ Պ. Բրոմհեդի՝ «ընդդիմությունը կուսակցու-

² Տե՛ս **Дюверже М.** Политические партии, Москва, 2000, с. 497.

թյուն է կամ կուսակցությունների կոալիցիա, որը հույս ունի հաղթանակ տոնելու հաջորդ համընդհանուր ընտրություններում»³: Չբացառելով «ընդդիմություն» հասկացության նման սահմանման հնարավորությունը և իրավաչափությունը՝ անհրաժեշտ է նշել, որ այն կիրառելի է միայն խիստ սահմանափակ դեպքերում: Բացի այդ, այս սահմանման նպատակահարմարությունը կասկածի տակ է դրվում ճախողված ժողովրդավարացման արդյունքում ձևավորված ոչ ժողովրդավարական կամ հիբրիդային ռեժիմների մեծ մասի դեպքում:

Ռ. Դալի կողմից տրված սահմանումը (որն ավելի շատ կարելի է բնորոշել որպես բացատրություն) կարելի է դասել «ընդդիմություն» հասկացության «լայն» սահմանումների թվին: Նա «ընդդիմություն» հասկացության տակ նկատի է առնում որոշակի սուբյեկտ, որը հակադրվում է կամ համաձայն չէ կառավարական քաղաքականությանը: Այսպես, եթե A-ն պայմանավորում է կառավարության քաղաքականությունը այս կամ այն հարցի շուրջ որոշակի ժամանակահատվածի ընթացքում, և B-ն հնարավորություն չի ունենում պայմանավորելու այդ քաղաքականությունն ու հակադրվում է դրան, ապա B-ն հանդես է գալիս «ընդդիմության» դերում⁴: Նկատենք, որ որոշակի այլ ժամանակահատվածի ընթացքում կառավարական քաղաքականության վրա որոշիչ ազդեցություն կարող է ունենալ նաև B-ն, և այդ ժամանակ արդեն A-ն կստանձնի ընդդիմության դերակատարությունը:

Ա. Մարկարովը քաղաքական ընդդիմության սահմանման հարցում կարևորություն է տալիս ընդունվող որոշումների բնույթին՝ ընդգծելով, որ քաղաքական ընդդիմություն պետք է համարել հենց քաղաքական որոշումները վիճարկող, առկա ստատուս քվոյին մարտահրավեր նետող ուժին⁵: Ընդդիմության ուսումնասիրությանն ուղղակի կամ անուղղակի անդրադարձել են նաև այլ հայ հեղինակներ: Մասնավորապես Է. Օրդուխանյանը ընդդիմությունը սահմանում է որպես «լավ կազմակերպված, քաղաքական ստույգ պահանջներ և ծրագրեր ունեցող սուբյեկտներ, որոնք միաժամանակ ունեն բարձր

³ Տե՛ս **Бромхед П.** Эволюция британской конституции, М., 1978, с. 475.

⁴ Տե՛ս **Dahl R.** Political Oppositions in Western Democracies (ed. by R. Dahl), p. XVIII.

⁵ Տե՛ս **Markarov A.** Political Oppositin within Hybrid Regimes: Concept and Actors // Stumbling But Struggling: Political Oppsition in Four Post-Soviet Countries (ed. by R. Careja), Moscow, 2004, p. 40.

այլընտրանքային, բողոքի և բախումային ներուժ՝ ուղղված գործող իշխանության կամ վերջինիս կողմից իրականացվող քաղաքականության դեմ»⁶:

Ընդդիմության սահմանումը որպես հակադրություն գոյություն ունեցող պետական (քաղաքական) իշխանությանը այս երևույթի ասպեկտներից միայն մեկն է և կարելի է բնորոշել որպես գործառնական: Խոսելով ընդդիմության սահմանումից՝ պետք է ուշադրություն դարձնել նաև նրա մեկ այլ, ոչ պակաս կարևոր ասպեկտի վրա, որը սովորաբար անվանվում է ինստիտուցիոնալ կամ կազմակերպական (կառուցվածքային-կազմակերպական): Առաջին հայացքից նշված ասպեկտը կարելի է բնորոշել ավելի դյուրին, այսպես՝ Դ. Ջերկինի կարծիքով՝ «ընդդիմությունը սեփական քաղաքական շահերի, արժեքների և նպատակների ընդհանրության գիտակցմամբ միավորված և այս կամ այն չափով կազմակերպված ակտիվ անհատների խումբն է, որը պայքարում է իշխող սուբյեկտի դեմ պետական իշխանության համակարգում գերակա դիրք զբաղեցնելու նպատակով»⁷: Ընդհանուր առմամբ կարելի է համաձայնել այս սահմանմանը, ըստ որի ընդդիմությունը դիտարկվում է իբրև սեփական շահերն ունեցող և այդ շահերի դիրքերից իշխանությանը հակադրվող խումբ, թեև ընդդիմության նպատակի սահմանումը միայն որպես պայքար պետական իշխանության համակարգում գերակա դիրք զբաղեցնելու համար շատ նեղ է և աչքի է ընկնում ավելորդ որոշակիացմամբ:

Պետք է նշել, որ քաղաքական ընդդիմության սահմանումը որպես ինստիտուտ իր հերթին առաջ է բերում զգալի անորոշություններ ու դժվարություններ: Այսպես, ըստ Ա. Յիգանկովի՝ «ընդդիմությունը ընկալվում է որպես քաղաքական ինստիտուտ, որը ստեղծված է կենտրոնական իշխանության կողմից հետապնդվող որոշակի շահերից տարբերվող շահերի արտահայտման և պաշտպանության համար»⁸: Այլ տեսակետի համաձայն՝ ընդդիմությունը ինստիտուցիոնալացված հանդես է գալիս միայն ժողովրդավարական վարչակարգի առկայության պայմաններում, մինչդեռ ոչ ժողովրդավարական վարչակարգերի դեպքում ընդդիմությունը, որպես կանոն, ենթարկվում է հետապնդումների, և նույնիսկ ժողովրդավարացման գործընթացը սկսելուց հետո

⁶ Տե՛ս **Օրդուխանյան Է.**, Իշխանություն և ընդդիմություն. քաղաքական խոսույթի վերլուծություն, Երևան, 2010, էջ 29:

⁷ Տե՛ս **Зеркин Д.** Политический конфликт и оппозиция // Социально-политический журнал (под. ред. Д. Зеркина), 1998, N 5, с. 95-96.

⁸ Տե՛ս **Цыганков А.** Современные политические режимы: структура, типология, динамика, Москва, 1995, с. 98.

ընդդիմության ինստիտուցիոնալացման համար պահանջվում է որոշ ժամանակ:

Անդրադառնալով այն հարցին, թե արդյո՞ք պաշտոնապես չճանաչված և հետապնդվող ընդդիմությունը կարող է որակվել իբրև քաղաքական ինստիտուտ, կարելի է նշել, որ եթե նկատի են առնվում կազմակերպված ընդհատակյա կամ կիսաընդհատակյա խմբեր, ապա «քաղաքական ինստիտուտ» որակումն այստեղ լիովին տեղին է, քանզի լեգալությունը ոչ մի դեպքում չի կարող համարվել քաղաքական կյանքի այս կամ այն երևույթի ինստիտուցիոնալացման ցուցիչ: Այս տեսանկյունից իրավաչափ կլինի ինստիտուցիոնալ որակում տալ այն ընդդիմադիր կազմակերպություններին, որոնք հետապնդվում են ոչ ժողովրդավարական վարչակարգերի կողմից, սակայն դե յուրե կամ առնվազն դե ֆակտո նրանց գոյությունն ընդունվում է այդ վարչակարգերի կողմից («Համերաշխությունը» Լեհաստանում 1980-1989թթ.): Ինստիտուցիոնալացումը կարող է ընկալվել նաև ավելի լայն իմաստով՝ ոչ միայն որպես մշտական հիմքով գործող կայուն կազմակերպությունների ձևավորում, այլև որպես «որոշակի խաղի կանոնների, ֆորմալ և ոչ ֆորմալ նորմերի, արժեքների, կողմնորոշումների ձևավորման գործընթաց, որը պայմանավորում է քաղաքական, սոցիալական և մշակութային ընթացակարգերի վերարտադրությունը»⁹:

Այդուհանդերձ, ճիշտ է այն պնդումը, որ ընդդիմադիր տրամադրությունների ու հայացքների տարածման ոլորտը շատ ավելի լայն է, քան ընդդիմադիր խմբերը, շարժումները, կազմակերպությունները կամ կուսակցությունները՝ լինեն դրանք լեգալ, թե ոչ լեգալ: Վ. Հավելը հստակորեն առանձնացնում և բնութագրում է այն երևույթները, որոնք սովորաբար դիտարկվում են իբրև ընդդիմություն: «Ժողովրդավարական վարչակարգի պայմաններում դա այնպիսի քաղաքական ուժ է (հաճախ կուսակցություն կամ կուսակցությունների կոալիցիա), որը, չտիրապետելով քաղաքական իշխանության, ձգտում է նվաճել այն սահմանված օրենսդրական նորմերի շրջանակներում՝ առաջարկելով այլընտրանքային որոշակի ծրագիր՝ միաժամանակ ընդունվելով իբրև երկրի քաղաքական կյանքի օրգանական մաս»¹⁰: Իրենց անհամաձայնությունը բացահայտ արտահայտող խմբեր առկա են նաև հետամբողջատիրական վար-

⁹ Տե՛ս **Норт Д.** Институты, институциональные изменения и функционирование экономики, Москва, 1997, с. 17.

¹⁰ Տե՛ս **Гавел В.** Сила бессильных, Минск, 1991, с. 49.

չակարգերում (հետամբողջատիրական վարչակարգերի շարքում Վ. Հավելը ներառում է հետստալինյան վարչակարգերը, մասնավորապես 1970-ական թվականների Չեխոսլովակիան): Միննույն ժամանակ Վ. Հավելը ընդդիմության որակում է տալիս ցանկացած քաղաքական գործողության, որը խախտում է թույլատրված սահմանները¹¹: Ընդդիմադիր գաղափարների կրողի դերում կարող է լինել ընկերների ոչ ֆորմալ և ոչ ինստիտուցիոնալացված խումբը կամ նույնիսկ մեկ անձը, սակայն ամբողջատիրական կամ ավտորիտար վարչակարգերի պայմաններում նրանք ստիպված են թաքցնել իրենց հայացքները, կամ, համենայն դեպս, լայնորեն չհայտարարել դրանց մասին: Ռուս փիլիսոփա Ա. Զինովևը, վերհիշելով 1940-ական թվականների իր կրթության տարիները ավիացիոն դպրոցում և Մոսկվայի համալսարանում, նշում է, որ մեկ անգամ չէ, որ հանդիպել և վարել է սուր քաղաքական զրույցներ հակաստալինական տրամադրվածությամբ կուրսասնտների: Սակայն այդ զրույցները որևէ կերպ չէին ազդում կուրսասնտների վարքագծի վրա¹²: Նման ընդդիմադիր հայացքների տարածվածությունից կարելի է դատել, որ բավականին մեծ թվով մարդիկ այդ հայացքների կրողներ էին, սակայն հասարակության բևեռացվածության պայմաններում նրանցից յուրաքանչյուրն իրեն դիտարկում էր որպես միայնակ նոնկոնֆորմիստ և ոչ որպես ավելի լայնամասշտաբ գաղափարական ուղղության մի մասնիկ: Ավելին, նմանատիպ իրավիճակ կարող է առաջանալ նաև հետամբողջատիրական վարչակարգերում, երբ հասարակական հարցումների արդյունքում արձանագրվող ընդդիմադիր տրամադրությունները, ստանալով բավականին լայն տարածում, այդուհանդերձ չեն արտահայտվում որևէ զանգվածային գործողության, թեկուզ ընդդիմադիր կուսակցությունների օգտին քվեարկելու տեսքով: Դրա պատճառները կարող են լինել բազմաբնույթ և արժանի են հատուկ հետազոտության: Դա և՛ «չարյաց փոքրագույնի» ընտրությունն է, և՛ անվստահությունն է ամբողջ քաղաքական համակարգի նկատմամբ, երբ իշխանությունն ու ընդդիմությունը չեն տարանջատվում և վստահություն չեն վայելում հանրության կողմից:

Անհրաժեշտություն է առաջանում ուշադրություն դարձնել «ընդդիմություն» և «ընդդիմադիրություն» հասկացությունների տարբերությունների վրա: Վերջինիս տակ նկատի է առնվում զգացումների, կողմնորոշումների, արժեքների և հայացքների այն լայն սպեկտրը, որն այս կամ այն չափով հա-

¹¹ Տե՛ս **Гавел В.** նույն տեղում, էջ 50:

¹² Տե՛ս **Зиновьев А.** Русская судьба. Исповедь отщепенца, Москва, 1999, с. 207.

կադրվում է իշխանության կողմից առաջարկվող և խրախուսվող գաղափարներին: «Ընդդիմադիրությունը» կարող է արտահայտվել բողոքի ձևով: Պետք է նշել, որ այն կարող է նաև լայնորեն տարածված լինել ժողովրդավարական վարչակարգերի պայմաններում՝ հանդես գալով որպես քաղաքական ընդդիմության բաղադրատարր: Այսպես, Ռ. Դալի կարծիքով. «անհամաձայնություն արտահայտող շատ ամերիկացիներ, հնարավոր է՝ նրանց մեծ մասը, չեն ձգտում փոխել իրենց շրջապատի կողմնորոշումները, օրինակ՝ քննարկումների, այլախոհ քաղաքական շարժումներին միանալու կամ իրենց հայացքներին համապատասխան թեկնածուին առաջ քաշելու ու սատարելու ճանապարհով»¹³:

«Ընդդիմությունը» և «ընդդիմադիրությունը» նույնական հասկացություններ չեն. ընդդիմադիրությունը ոչ միշտ է ենթադրում զարգացած, ինստիտուցիոնալացված քաղաքական ընդդիմության առկայությունը և կարող է գոյություն ունենալ նաև առանց դրա: Մյուս կողմից, քաղաքական ընդդիմությունը, որպես կանոն, հենվում է այն միջավայրի վրա, որի շրջանակներում լայնորեն տարածված է ընդդիմադիրությունը՝ ստանալով հենց այդ միջավայրի ձայներն ու աջակցությունը:

Հետամբողջատիրական վարչակարգերում ընդդիմադիրությունից ընդդիմության վերածման գործընթացը վերլուծելով՝ Վ. Հավելը նշում է. «Ընդդիմադիրության դրսևորումների մեծամասնությունը այդպես էլ կմնա անհայտ, իսկ այդ դրսևորումների քաղաքական նշանակությունը ամենայն հավանականությամբ մանրամասնորեն չի ուսումնասիրվի ու չի գնահատվի: Սակայն այդ բազում փորձերի արդյունքում առաջանում է որոշակի նախաձեռնություն, որը, դուրս գալով անհատի «ընդվզման» շրջանակներից, սկիզբ է դնում «հասարակության հոգևոր, սոցիալական և քաղաքական անկախ կյանքին»: Եվ այդ «անկախ կյանքի» խորքերից էլ ի հայտ է գալիս այն «քաղաքացիական նախաձեռնությունը», որը կարելի է կոչել «այլախոհ շարժում» կամ «ընդդիմություն»¹⁴: Արևելյան Եվրոպայում 1980-ական թվականների վերջին սկսված ժողովրդավարացման երևույթը բնորոշվում էր որպես «քաղաքացիական հասարակության» ընդդիմություն, իսկ Բ. Չժանը, ով զբաղվում էր ԽՍՀՄ-ում և ՉԺՀ-ում այդ երևույթի հետազոտմամբ, գրում է. «Եթե այդ ընդդիմությունը չի

¹³ Տե՛ս **Dahl R.** The American Oppositions: Affirmations and Denial // Political Oppositions in Western Democracies (ed. by R. Dahl), New Haven and London, 1966, p. 42.

¹⁴ Տե՛ս **Гавел В.** նույն տեղում, էջ 62-64:

ճնշվում, ապա այն արագորեն ինստիտուցիոնալացվում է՝ սկզբում դրսևորվելով ազգային ճակատների, ընտրողների ակումբների, իսկ հետագայում նաև քաղաքական կուսակցությունների, ավելի ճիշտ պրոտոկուսակցությունների տեսքով: Ինստիտուցիոնալացման գործընթացի ավարտը, որն արտահայտվում է մասնավորապես պարբերական ընտրությունների անցկացման և ընտրական ցիկլերի հաստատման տեսքով, դանդաղ վերադարձնում է տարերային ընդդիմադիրության ալիքն իր հիմքերին»¹⁵: 1989թ. հետո ՉԺՀ-ում զանգվածային ընդդիմադիրության ալիքը ճնշվեց իշխանությունների կողմից այդ ալիքի՝ քաղաքական ընդդիմության վերածվելու գործընթացի ավարտից անմիջապես առաջ: Արևելյան Եվրոպայում, հատկապես Լեհաստանում, Չեխոսլովակիայում և Հունգարիայում այդ գործընթացն ընթանում էր ոչ այնքան պայթյունավտանգ, որքան ԽՍՀՄ-ում ու ՉԺՀ-ում, քանի որ կոմունիստական վարչակարգերի ընդդիմությունն այս երկրներում արտահայտվում էր քաղաքացիական հասարակության տարբեր կառույցների տեսքով: Ինչպես նշում էր Ա. Սմոլյարը. «Չեխոսլովակիայում խորհրդային միջամտությունից և սոցիալիզմի հաստատման հույսը մարելուց հետո Արևելյան Եվրոպայի ընդդիմադիր ինտելեկտուալները առաջ քաշեցին այսպես կոչված «առաջին հերթին հասարակությունը» ռազմավարությունը (society first): Այդ ռազմավարության բովանդակությունը սոցիալական անկախության սաղմերի՝ ուսանողների, հավատացյալների, գյուղացիների կոմիտեների ստեղծումն էր, որոնք դարձան քաղաքական կուսակցությունների հիմքեր: Քաղաքացիական հասարակության ստեղծվող այդ սաղմերն իրենց ներդրումն ունեցան Արևելյան և Կենտրոնական Եվրոպայի մի շարք երկրներում այլընտրանքային հավաքական կերպարների ու արժեքների ձևավորման և ամրագրման մեջ»¹⁶:

Այսպիսով, ուսումնասիրելով մի շարք հեղինակների հայացքները «քաղաքական ընդդիմության» վերաբերյալ և համադրելով մեր պատկերացումների հետ՝ այն կարելի է դիտարկել որպես քաղաքական իշխանության համար պայքարող սուբյեկտ, որը հակադրվում է կառավարական քաղաքականությանը կամ դրա ինչ-որ ասպեկտին՝ չունենալով պետական կառավարման որոշումներ կայացնելու հնարավորություն, միաժամանակ ունենալով այլընտ-

¹⁵ Տե՛ս **Zhang B.** Corporatism, Totalitarianism and Transitions to Democracy // Comparative Political Studies, 1994, Vol. 27, N1, pp. 123-125.

¹⁶ Տե՛ս **Smolar A.** From Opposition to Atomization // Consolidating the Third Wave Democracies: Themes and Perspectives (ed. by L. Diamond), Baltimore & London, 1997, pp. 265-267.

րանքային դիրքորոշում տվյալ հարցերի շուրջ: Այլընտրանքային քաղաքականության առկայությունը կարևոր է նրանով, որ այն ընդդիմություն և ընդդիմադիրություն հասկացությունների բաժանման հիմք է և զարգացած քաղաքական ընդդիմության առկայության չափանիշ:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Հոդվածում հետազոտության են ենթարկվում քաղաքական ընդդիմության էությունը, մասնավորապես նրա լայն և նեղ իմաստով սահմանումները, ինչպես նաև ինստիտուցիոնալացումը: Հեղինակը համեմատական վերլուծության է ենթարկում «քաղաքական ընդդիմություն» և «ընդդիմադիրություն» հասկացությունները: Վերջինս ոչ միշտ է ենթադրում ինստիտուցիոնալացված քաղաքական ընդդիմության առկայությունը, բայց կարող է գոյություն ունենալ առանց դրա: Բացի դրանից, հեղինակը ներկայացնում է քաղաքական ընդդիմության իր սահմանումը: Նշվում է նաև իրականացվող կառավարական քաղաքականությանը այլընտրանքային դիրքորոշման կարևորության մասին:

Բանալի բառեր - քաղաքական ընդդիմություն, ժողովրդավարական վարչակարգ, ոչ ժողովրդավարական վարչակարգ, ինստիտուցիոնալացում, քաղաքական ինստիտուտ, ընդդիմադիրություն, այլընտրանքային քաղաքականություն, քաղաքական փոքրամասնություն:

К ВОПРОСУ О ПОЛИТИЧЕСКОЙ ОППОЗИЦИИ

АЛЕКСАНДР САРГСЯН

В статье рассматривается сущность политической оппозиции, в частности, определение феномена в широком и узком смыслах и его институционализация. Автор проводит сравнительный анализ понятий «политическая оппозиция» и «оппозиционность». Последняя не всегда предполагает организованную политическую оппозицию, а может существовать и без нее. Автор приводит свое определение политической оппозиции. В определении отмечается также важность проводимой правительством политики альтернативной позиции.

Ключевые слова - политическая оппозиция, демократический режим, недемократический режим, институционализация, политический институт, оппозиционность, альтернативная политика, политическое меньшинство.

POLITICAL OPPOSITION

ALEKSANDR SARGSYAN

This article considers the nature of political opposition; especially the concise and expanded definitions of the concept and as well as its institutionalization. The author makes a comparative analysis of the "political opposition" and "opposition" concepts. The latter does not always presuppose the existence of an institutionalized political opposition, as "opposition" might even exist without it. Sargsyan further introduces his own proper definition of political opposition. The importance of an alternate standpoint in public policy-making processes is also considered.

Key words - political opposition, democratic administration, non-democratic administration, institutionalization, political institute, opposition, alternative policy, political minority.